

# Các Trung Tâm Sinh Hoạt Văn Hoá ở Hải Ngoại

Trần Doãn Nho

Quá trình hình thành nền báo chí hải ngoại diễn ra gần như song song với quá trình hình thành các cộng đồng người Việt ở nhiều nơi trên đất nước Hoa Kỳ. Đặc biệt, là tiểu bang California.



Phát giải cuộc thi Áo Dài Việt Nam Truyền Thống tại Phước Lộc Thọ, Little Saigon năm 2020. (Hình: Văn Lan/Người Việt)

Từ Tháng Năm, 1975, khoảng vài ngàn người Việt tị nạn được chuyển đến trại Pendleton (căn cứ Thủy Quân Lục Chiến Hoa Kỳ, San Diego, California). Được cư dân địa phương giàu lòng nhân ái giúp đỡ, họ lần lượt đi định cư rải rác trong các thành phố Santa Ana, Garden Grove, Westminster, Costa Mesa và các vùng phụ cận. Đến năm 1979, gần 100 cơ sở thương mại của người Việt xuất hiện quanh quanh trên đường Bolsa (Westminster), đường First (Santa Ana) và đường Westminster (Garden

Grove), tạo thành một khu sinh hoạt riêng biệt. Ngày 9 Tháng Hai, 1988, Hội Đồng Thành Phố Westminster thông qua Quyết Nghị số 58, công nhận khu này là “Little Saigon.”

Ngày 17 Tháng Sáu, 1988, thống đốc California, ông George Deukmejian đến cắt băng khánh thành các bảng chỉ dẫn “Little Saigon, Next Exit” được “California Department of Transportation” (Bộ Công Chánh California) dựng ở hai xa lộ 405 và 22 dẫn vào hai đường Brookhurst và Magnolia. Từ đó, Little Saigon thu hút di dân Việt khắp nơi về định cư, biến vùng đất ngoại ô của khu Bolsa-Garden Grove vắng vẻ và yên tĩnh thành một đô thị phát triển với chùa chiền, nhà thờ, thánh thất và các cơ sở thương mại, các đài truyền hình, đài phát thanh, báo chí, các trung tâm ca nhạc... Đó cũng là nơi khởi nghiệp của những chính trị gia người Mỹ gốc Việt tham gia vào dòng chính của nền chính trị Hoa Kỳ qua các chức vụ dân cử như: nghị viên, dân biểu, thị trưởng...[1]



Khánh thành bảng “Little Saigon Next Exit” hôm Thứ Sáu, 17 Tháng Sáu, 1988, tại thương xá Phước Lộc Thọ. Từ trái, Luật Sư Trần Thái Văn, Giáo Sư Nguyễn Tư Mô và Thống Đốc California George Deukmejian. (Hình: Trần Thái Văn cung cấp)

Như một điểm quy tụ nhân tâm, Little Saigon đột nhiên trở thành “ngôi nhà” của cộng đồng người Việt tị nạn, không những của cư dân ở đó mà còn của cư dân ở nhiều nơi trên thế giới. Một trong những bản sắc dân tộc riêng được biểu hiện trong văn hóa nghệ thuật.

Sau 1975, hầu hết những khuôn mặt trí thức văn hóa cũng như văn nghệ sĩ của miền Nam, sớm hay muộn, đều lần lượt tìm cách thoát ra hải ngoại. Phần lớn trong số đó đều đến, hay tìm cách đến, định cư ở vùng Quận Cam. Đây là nguồn nhân lực tiên phong gây dựng nên nền móng báo chí cũng như văn học nghệ thuật hải ngoại. Các tờ báo, các tạp chí văn học nghệ thuật và các trung tâm băng nhạc lớn, nhỏ đều tọa lạc tại Little Saigon. Chẳng có gì đáng ngạc nhiên khi phần lớn các tổng biên tập đầu tiên của ngành truyền thông tiếng Việt tại Little Saigon đều là những cây bút kỳ cựu của VNCH trước năm 1975. Nhận xét về vai trò của những nhà văn này đối với văn học hải ngoại, Trangdai Glassey-Tranguyen viết:

*“Trong khi ghi nhận nỗ lực, sự hiện diện và đóng góp của tất cả các nhà văn, tôi cho rằng chính những nhà văn đã thành danh (the established and committed writers) – trong đó có nhiều người nay đã qua đời – là những người tạo ra các tác phẩm có ý nghĩa then chốt đối với việc hình thành bản sắc tị nạn Việt Nam (Vietnamese refugee-identity), bởi khả năng của họ nhằm truyền tải những hiện thực đã trải qua và các triển vọng một cách mạnh mẽ nhất. (...) Các nhà văn này kiến tạo một không gian để phản ánh chính những kinh nghiệm và quan điểm riêng của họ, cũng như của đồng hương và cách nhìn của cộng đồng văn hóa của họ về đời sống tại VietnAmerica và trong các cộng đồng di dân khác. Họ chủ động vận dụng tối đa khả năng sáng tác: tự xuất bản, xây dựng các hội đoàn văn chương, thành lập các*

*nhà xuất bản và các chương trình viết lách, xây dựng các cơ sở truyền thông và tạp chí văn học, tiếp tục các sáng tác mà họ đã khởi viết từ miền Nam Việt Nam trước năm 1975, và mở ra một cầu nối giữa văn học “tị nạn” của người Mỹ gốc Việt với văn học lai và/hoặc văn học của các thế hệ 1.5 và các thế hệ sinh sau tại Hoa Kỳ.”*



*Nhà sách Tú Quỳnh, một trong những cửa tiệm của người Việt sớm nhất ở Little Saigon. (Hình: Đăng-Giao/Người Việt)*

Nguyễn Hưng Quốc, một nhà nghiên cứu văn học ở Úc, chẳng chút đắn đo khi khẳng định chắc nịch:

*“Sau năm 1975, không còn hoài nghi gì nữa, California, đặc biệt là Nam California, đã dần dần nổi lên như một trung tâm của nền văn học hải ngoại. Đó là nơi tập trung nhiều người Việt nhất đồng thời cũng là nơi người Việt làm ăn buôn bán tấp nập và thành công nhất. Những cái “nhất” ấy là cơ hội thuận tiện cho việc thương mại hóa văn học bằng tiếng Việt. Hầu hết các tạp chí văn học lớn đều nằm ở Nam California, từ Văn đến Văn*

*Học, Hợp Lưu, Tạp chí Thơ, Khởi Hành, và Thế Kỷ 21. Số lượng các tạp chí tương đối có tầm vóc nằm ngoài California rất hiếm, và trừ Làng Văn ở Canada, đều yếu mệnh, có khi chỉ hoạt động yếu ớt được vài ba năm, kể cả tạp chí Việt ở Úc. Các nhà xuất bản cũng vậy, từ Văn Nghệ đến Thanh Văn, Văn Mới, Văn Khoa, Tân Thư, Đại Nam và Xuân Thu đều nằm ở California. Chỉ có một số ít nhà xuất bản lớn nằm ngoài California như An Tiêm (Pháp), Làng Văn (Canada), Cánh Nam (Washington D.C.),... Nhưng phần lớn đều nhờ đến một trung tâm phát hành chính là nhà Văn Nghệ ở California. Chính vì thế, trong một thời gian dài, nói đến văn học hải ngoại, người ta nghĩ ngay đến California. California trở thành thủ đô của văn học Việt Nam hải ngoại.”*

Vùng đất “nhỏ bé” ấy gánh trên mình vai trò của...hai “thủ đô”: thủ đô tị nạn và thủ đô văn học. Thiết tình!



*Thành phố Westminster, nơi có đông đảo người Việt sinh sống. (Hình minh họa: Trà Nhiên/Người Việt)*

Cũng chỉ là cách nói tượng trưng. Văn học hải ngoại đâu chỉ Little Saigon (hay Quận Cam) hay Cali(fornia). Các sinh hoạt văn học nghệ thuật còn nằm nhiều nơi trong nước Mỹ, ở những thành phố lớn: Boston, Dallas, Houston, San Jose, Washington DC...; mỗi nơi đều tìm cách xây dựng các “Tiểu Sài Gòn” riêng cho từng địa phương.

Tiếp sức cho những Little Saigon ở Mỹ, còn có Pháp với Paris; Paris không chỉ là một thủ đô văn hóa mà còn là biểu tượng cho tự do dân chủ và nhân quyền. Đó là nơi quy tụ một số lượng lớn các khuôn mặt trí thức và văn nghệ sĩ Việt Nam nổi tiếng của nhiều thế hệ, hoặc đã định cư nhiều thập niên trước 1975, chẳng hạn như Trần Thiện Đạo, Đặng Tiến, hai cây bút thường viết cho tạp chí “Văn”, Sài Gòn (mà tôi biết), hoặc đến tị nạn sau 1975.

**Không kém Hoa Kỳ, Pháp** là nơi xuất hiện nhiều tài năng văn chương hải ngoại như **Đỗ Quỳnh Dao, Đặng Mai Lan, Miêng, Mạch Nha, Mai Ninh, Trần Thị Diệu Tâm và Phan Thị Trọng Tuyền**, những nhà văn nữ đem lại cho vườn văn học Việt Nam ở hải ngoại một nét trẻ trung, tươi mát, theo Liễu Trương; hay Trần Vũ, một nhà văn tài hoa và độc đáo. Đó cũng là nơi có đài phát thanh RFI (Radio France International), mà chương trình văn học nghệ thuật do nhà biên khảo **Thụy Khuê** phụ trách, đã từng là một chiếc cầu nối văn học nghệ thuật trong và ngoài nước khi việc giao lưu trong và ngoài nước hãy còn rất khó khăn do chính sách cấm đoán của nhà cầm quyền cộng sản. Cũng là nơi của hai tạp chí mạng “Diễn Đàn Forum” và “Ân Mây Văn Chương,” được điều hành bởi những trí thức vốn là thành phần thiên tả trước 1975, sau trở thành bất đồng chính kiến với nhà cầm quyền Việt Nam. Cũng là nơi “**Câu Lạc Bộ Văn Hóa Việt Nam Paris**” đã được thành lập vào năm 1994 quy tụ rất nhiều nhân sĩ trí thức và văn nghệ sĩ như **Trần Văn Cảnh, Hồ Trường An, Trần**

**Thanh Hiệp, Lê Mộng Nguyên, Vũ Quốc Thúc, Từ Thức, Nguyễn Đăng Trúc, Liễu Trương, Phan Thị Trọng Tuyền...**

**Còn có Úc.** So với Hoa Kỳ và Pháp, chỉ trừ vài ba khuôn mặt là thuộc giới văn nghệ sĩ thời VNCH, phần lớn, nếu không muốn nói là hầu hết, những người sáng tác nổi tiếng tại Úc trong thời gian qua đều cầm bút sau năm 1975. Đó là nơi xuất hiện hai tạp chí thuần túy về văn học đầu tiên của cộng đồng người Việt Nam tại Úc: Việt (báo giấy 1998-2001, 8 số) và Tiền Vệ (báo mạng 2002-2018), do **Nguyễn Hưng Quốc và Hoàng Ngọc-Tuấn** chủ trương. Điểm đặc biệt là cả hai tạp chí đều nghiêng về các khía cạnh lý thuyết văn học và phổ biến những sáng tác có xu hướng cách tân, gây ảnh hưởng khá lớn lao đối với dòng văn học ở trong và ngoài nước. Tạp chí “Văn Học” tại California đã dành một số đặc biệt (số 41, 6/1989) “giới thiệu những cây bút trẻ ở Úc”: **Hoàng Ngọc-Tuấn, Thường Quán, Cao Huy, Cheo Reo và Uyên Nguyên**. Úc cũng là nơi cư trú của nhà văn **Nam Lê**, mà tác phẩm **“The Boat”** (Con Thuyền) của ông đoạt gần chục giải thưởng quốc tế, đã là một niềm hãnh diện cho cộng đồng Việt Nam hải ngoại.

**Còn có Canada.** Là láng giềng của Hoa Kỳ, Canada là nơi mà sinh hoạt báo chí mọi loại phát triển không thua gì ở Hoa Kỳ, trong đó có một số tạp chí để lại nhiều dấu ấn của văn học hải ngoại như Làng Văn, Trăm Con. Đó là nơi định cư của một số văn nghệ sĩ nổi tiếng như **Luân Hoán, Trang Châu, Hoàng Xuân Sơn, Hoàng Chính, Trần C. Trí...**; là nơi có **Kim Thúy**, nhà văn nữ đoạt nhiều giải văn học ở Canada, và cũng là nơi ra đời của “Ngôn Ngữ”, tờ tạp chí văn học giấy duy nhất vẫn còn tồn tại ở hải ngoại cho đến giờ, do **Song Thao, Luân Hoán, Nguyễn Vy Khanh** chủ trương. Đó cũng là nơi thành lập **“Hội Quốc Tế Y Sĩ Việt Nam Tự Do,”** một tổ chức y khoa, nhưng lại quan tâm đến văn học nghệ thuật qua các “Giải Thưởng Văn Học” được trao cho các công trình biên khảo, nghiên cứu, nghị luận có giá trị về các lãnh vực văn hóa, giáo dục, chính trị, xã hội của những người Việt tị nạn.

**Còn có Đức.** Đức là nơi định cư của một số cây bút ra đi từ miền Bắc như Thế Giang, Lê Minh Hà, Phạm Kỳ Đăng...và nhất là Phạm Thị Hoài, người sáng lập ra tạp chí mạng Talawas lừng danh một thời. Còn có Ba Lan, nơi xuất phát tạp chí mạng **Đàn Chim Việt**, hiện vẫn còn tiếp tục hoạt động.

Và ở nhiều nước Âu Châu khác.

Trần Doãn Nho